Norsk Lingvistisk Tidsskrift

NLT er eit forum for norsk språkvitskap og bringer lingvistiske artiklar og bokmeldingar innanfor alle greiner av og område i språkvitskapen. Arbeid om og på norsk blir prioriterte.

Redaktør: Ernst Håkon Jahr (Universitetet i Tromsø)
Redaksjonssekretær: Beate Lindemann (Universitetet i Tromsø)

Redaksjonskomité
Helge J. J. Dyvik (Universitetet i Bergen), Jan Ragnar Hagland (Universitetet i Trondheim), Ove Lorentz (Universitetet i Tromsø), Knut Tarald Taraldsen (Universitetet i Tromsø), Kjell Venås (Universitetet i Oslo), Geirr Wiggen (Universitetet i Oslo), Chet A. Creider (University of Western Ontario), Christer Platzack (Lunds Universitet), Peter J. Trudgill (Université de Lausanne)

Manuskript og bøker til melding:
Ernst Håkon Jahr, Universitetet i Tromsø,
Institutt for språk og litteratur, N-9037 Tromsø

Abonnement:
Novus forlag, postboks 748 Sentrum, 0106 Oslo.
Årsabonnement for 1993, 2 nummer:
NOK 250,- USD 48,- (Personleg 140,- USD 32,-)
Postgirokonto 0805 2113785.
Abonnementet gjeld til det blir sagt opp skriftleg.

Trykt med støtte frå Noregs forskingsråd.

Trykk: Lie & Co., Oslo

© Novus forlag 1993

Kjersti Fløttum og Øivin Andersen: *Lingvistikk og dokumentasjonsbaserte tesauruskonstruksjoner*

2.opposisjon ved Øivin Andersens disputas for graden doctor artium. Det historisk-filosofiske fakultet, Universitetet i Bergen, 15. mars 1991

Annenopponent Kjersti Fløttum:
Innledning

Øivin Andersen (ØA) har valgt et interessant emne for sin avhandling: mulighetene for å automatisere indeksering og resymering av fagspråklige tekster. I dette spesialområdet, informasjon og dokumentasjon (IOD), trekker han inn lingvistisk teoridanning. Den lingvistiske angrepsmåten han velger, representerer noe relativt nytt i forhold til det som er gjort tidligere innenfor spesialområdet IOD.

Resymé og resymering spiller altså en viktig rolle i avhandlingen. Det er spesielt gledelig siden vi ikke er så mange lingvister som arbeider med resyméer i Norge. Emnet interesserer dessuten langt flere enn de "rene" lingvister. Vi opplever i dag en stadig større informasjonsstrøm som inviterer til tekstforkortinger og synteser. Vi har rett og slett ikke tid til å ta innover oss all denne informasjonen i sin fullstendige form. Behovet for operasjonelle metoder for tekstforkorting er stort. I tillegg til å være et interessant forskningsobjekt for noen få er altså resymering for mange en nyttig praktisk aktivitet.

Den avhandlingen vi har foran oss idag vil kunne bidra til å utforme eksplisitte retningslinjer for hvordan man kan lage resyméer, i alle fall hvis resymøren er et menneske, kanskje også hvis det dreier seg om en maskin. Jeg gratulerer ØA med avhandlingen!

I denne opposisjonen er min viktigste oppgave å innlede til diskusjon omkring avhandlingens kapittel 4 (4. Van Dijk's makrostrukturer) og første del av kapittel 5 (5. Makroregler og fagtekster – en test, 5.1 Innledning, 5.2 Makrostrukturteorien i lingvistisk sammenheng). Jeg vil særlig kommentere og stille spørsmål som dreier seg om resyméet og forhold som er knyttet til denne tekstformen. (Kommentarer som under disputasen ble rettet mot den formelle fremstillingsformen i avhandlingen, er ikke tatt med her.)

Før doktoranden og jeg starter diskusjonen om de ovennevnte kapitler vil jeg imidlertid be om en kommentar til fordelingen av stoffet i

avhandlingen. Ettersom presentasjonen av andres arbeider og teorier får svært stor plass, til fordel for doktorandens egne fremstillinger, kan avhandlingen virke noe fortung. Veien som velges fra de teoretiske forutsetningene til egne analyser blir lang. Og det blir igrunnen lite plass igjen til det siste, og det som etter min oppfatning er det mest interessante. Det er i kapittel 5 at avhandlingens styrke ligger. Her utfører ØA egne analyser, setter det teoretiske utgangspunkt han har tatt i relasjon til eget arbeid og peker på hvilke retninger videre arbeid kan ta. Hvorfor har doktoranden gitt forholdsvis liten plass til presentasjon av eget arbeid og diskusjon av egne resultater?

Øivin Andersen:
Hovedgrunnen til at jeg har viet mye plass til van Dijks teori, og andre relevante teorier, er at dette vil gjøre avhandlingen mer leservennlig. Man kan ikke i utgangspunktet anta at leseren har tilstrekkelig kjennskap til disse teoriene, og på hvilken måte de er relevante for hovedproblemstillingen i prosjektet. For det første er selve emnet forholdsvis lite kjent. Kombinasjonen av fagspråk, tekstlingvistikk og operasjonell reduksjonsteori krever etter mitt skjønn en grundig innføring.

For det andre er avhandlingen lagt opp slik at det mest generelle introduseres først (jfr innledningskapittelet), deretter gis en generell oversikt over sentral teoridanning innen fagspråk og terminologi (kapittel 2). Dette gir meg også anledning til å kontrastere mitt eget syn på generelle spørsmål som fagspråksforskningens studieobjekt, forholdet mellom fagspråk og allmennspråk og forholdet mellom fagspråk og terminologi.

For det tredje, kapittel 2 utgjør samtidig en utvidet utgave av mitt vitenskapsteoretiske innlegg, og jeg synes det passer godt inn i avhandlingens oppbygging fra det generelle til det spesifikke.

Jeg er enig i at veien til den endelige problemstilling kan synes lang, men ens egen spesifikke problemstilling inngår jo som del av videre problemstillinger, som søker mer vidtgående svar på mer fundamentale spørsmål, som for eksempel: Hvilke resonnementer ligger til grunn for resymeskriving?

Dessuten viser kapitlene 1–4 også hvordan jeg har gått frem for i det hele tatt å nå frem til den endelige problemstillingen.

Spørsmålet om hvilke resonnementer som ligger til grunn for resymeskriving, har sammenheng med det mer generelle spørsmålet: Hva skjer når vi leser tekster? Hvilke modeller kan etableres for å fange inn viktige sider av dette? Hvilke aspekter av denne kommunikative evnen kan algoritmiseres? Hvordan belyses disse spørsmålene i sentrale tekstlingvistiske og kommunikative teorier, som for eksempel Hymes' kommunikative kompetansebegrep?

Van Dijk's reduksjonsteori må også søkes vurdert i dette videre perspektivet. De fire første kapitlene er ment som en teoretisk forutsetningsbakgrunn som kapittel 5 etter mitt skjønn bør settes inn i.

Kjersti Fløttum:
Presentasjon av kapittel 4 og første del av kapittel 5 *(5.1–5.2)*
I kapittel 4 gjennomgår ØA van Dijks teori om tekstlige makrostrukturer og hvordan man ved hjelp av semantiske

makro- eller reduksjonsregler, som ØA kaller det, kan redusere en tekst til en makrostruktur, som igjen kan realiseres som et resymé. Målet er å finne ut i hvilken grad van Dijks teori kan bidra til å løse problemer innenfor indeksering og resymering av fagtekster. ØA påpeker nødvendigheten av en tverrdisiplinær angrepsvinkel (kognitiv/psykologisk og lingvistisk). Han understreker likeledes betydningen av tekstkoherens for å muliggjøre resymering og gir stor plass til van Dijks presentasjon av koherens som betingelsesrelasjoner. Endelig diskuterer ØA det komplekse relevansbegrepet, hvor både Sperber & Wilson og Grice trekkes inn. Han stiller spørsmål både om hvordan dette begrepet kan presiseres (hvordan man kan komme vekk fra det intuitive) og hvordan det kan anvendes.

I kapittel 5 tester ØA van Dijks makrostrukturteori ved å prøve den ut på fagtekster. Hensikten er å finne ut i hvilken grad hans makroregler kan anvendes i informasjonssøking. Det dreier seg her om to typer informasjonsreduksjon: korte resymée og indekslister. Ved en kritisk gjennomgang av en del av van Dijks analyse av en bestemt tekst, kommer ØA frem til den konklusjon at van Dijks teori må modifiseres, blant annet ved å formulere klarere makroreglenes anvendelsesområde og ved å forenkle tekstbasenotasjonen. ØAs kritikk er konstruktiv i den forstand at han selv foreslår en eksplisitering av betingelsene for å anvende makroreglene, samt at han tillemper representasjonen i større grad naturlig språk. Etter å ha påvist forskjeller i det ØA kaller "rekonstruert" og "autentisk tekstreduksjon", konkluderer han med at, til tross for de mange innvendinger mot van Dijks teori, kan begrepet makrostruktur fungere som et korrektiv for fagresymører.

(I kapitlets siste del, som ikke skal omtales her, vurderer ØA et program for automatisk indeksering – AUTINDEX, som kan anvendes på mikro- eller temabaser. Det beskrives hvordan programmet er testet på et mindre korpus av avistekster og fagtekster. En av konklusjonene ØA kommer frem til er at maskinell, automatisk indeksering mangler evnen til å organisere informasjonsreduksjon i fortolkningsrammer som scripts, slik en menneskelig indekserer er i stand til. ØA foreslår til slutt å bøte på denne mangelen ved å konstruere en tesaurus som inneholder slike fortolkningsrammer.)

Kommentarer
Makrostruktur/superstruktur

ØA baserer for en stor del arbeidet sitt på van Dijks teori om makrostrukturer (MS). Det er en teksts innholdsstuktur som er hans primære studieobjekt (se s. 89). Jeg er selvfølgelig enig i at slike globale semantiske strukturer må studeres for å kunne gripe en teksts innholdsmessige oppbygning, for å forstå dens budskap. Siden ØA gir van Dijk (van Dijk 1980) så stor plass og tillegger hans teori så stor viktighet undres jeg over at han ikke i det hele tatt nevner den andre typen global struktur som van Dijk omtaler: *superstrukturen* (SS). Med en SS forstås en teksts formelle struktur, den utgjør den skjematiske form som organiserer tekstens globale innhold. I en superstruktur blir tekstens forskjellige sekvenser tillagt bestemte funksjoner som til en viss grad eksplisiterer

forholdet mellom sekvensene. Enhver type tekst har ikke en fast superstruktur. Men visse strukturer er konvensjonelle i den forstand at de er aksepterte og kjente i bestemte sosio-kulturelle sammenhenger. (Se også ØAs eget eksempel fra Thorndykes hukommelseseksperimenter om betydningen av "naturlig" eller "kjent" tekststruktur (s. 91).) Et klassisk eksempel er det faste skjemaet for narrative tekster med kategorier som introduksjon/orientering, komplikasjon, evaluering og løsning. Den argumentative struktur kan være et annet eksempel, med kategorier som premisser, argumenter og konklusjon. En SS representerer altså det en MS ikke kan representere: en formell systematisering av informasjonen som formidles i teksten. (Se Fløttum 1990:80ff.) Innvendinger kan rettes mot van Dijks presentasjon av dette begrepet også, men jeg vil tro at en analyse av fagtekstens superstruktur kunne gi fruktbare resultater i ØA arbeid. I det minste ville det være relevant å se på begrepet etter det van Dijk selv sier om det: "They (the superstructures) define which information is important or relevant for the text as a whole." (Van Dijk 1980:128). Det er nettopp tekstens viktige informasjon ØA er ute etter for å komme frem til tekstens resymé. Videre sier van Dijk: "Superstructures consists (sic) of hierarchical sequences of categories." (Ibid.:127) Dette er også et utsagn det er all grunn til å studere nærmere i en sammenheng hvor man er ute etter å hierarkisere, å skille mellom viktig og uviktig informasjon.

Når de to informantene ØA benytter, velger ut og stryker ulike sekvenser i resymeringsprosessen, viser ØA til forskjellig vektlegging og forskjellige interesser (s. 159–160 og s. 165). Han peker også på informantenes fagkunnskaper som viktige i en slik prosess (s. 164). Denne type vurderinger er i høyeste grad relevante, men kan bli svært intuitive. Dersom originalteksten hadde vært analysert i et superstrukturelt perspektiv, kunne sammenligningen og vurderingen blitt mindre intuitive. Man hadde da hatt en helhetlig analyse med forskjellige kategorier å stille vurderingene opp mot.

I den beskrivelsen ØA gir av oboeteksten på sidene 141–142 (hovedteksten i hans analyser) er det mange karakteristikker som ville kunne gå inn i en superstrukturell analyse: "innledning", "beskrivelse", "historisk sekvens" og "polemisk fremstilling". Jeg håper ØA i en annen sammenheng vil få anledning til å se nærmere på dette. Mener han selv det kan ha noen interesse?

Øivin Andersen:
Ad Superstrukturer

Jeg har også oppfattet van Dijks begrep *superstruktur* dithen at det er tale om formelle trekk, dvs en teksts uttrykkssignaler som kan si oss noe om tekstens hierarkiske struktur. Superstrukturene kan sees på som makrostrukturenes uttrykksside. Hvis det er tilfelle må man se nærmere på det som danner grunnlaget for makrostrukturenes hierarkistruktur. Van Dijk mener å kunne identifisere dem som *implikasjonsrelasjoner* mellom tekstens proposisjoner. Da blir spørsmålet på superstrukturplanet (dvs uttrykksplanet i teksten) om det fins formelle signaler i teksten som indikerer implikasjonsrelasjoner. Noen av disse har jeg tentativt søkt å identifi-

sere på side 163 i avhandlingen (for eksempel at kolon innleder en forklaring, og kan ha samme signalfunksjon som konjunksjonen *because*, etc). Dette vil kunne danne utgangspunkt for å finne formelle kriterier for å forankre makrostrukturenes hierarkiske ordning i språklig uttrykk. Men dette er vanskelig selv på det lokale plan. Et kolon innleder ikke alltid en forklaring i tekster, og de andre signalene er heller ikke entydige.

Men superstrukturene er, som også Fløttum påpeker, større enheter som kan strekke seg over lengre tekstsekvenser. Det er vel ingen tvil om at mange av disse strukturene har et konvensjonelt preg. Problemet er likevel å finne de formelle kodeegenskapene som disse strukturene jo må ha på en eller annen måte hvis vi skal kunne gripe dem.

I min prøveforelesning "Fagtekst som genre" refererte jeg til Hartwig Kalverkämpers genreteori (Kalverkämper 1980, 1982). Han påviser at selv fagtekster er svært heterogene i sin typologi. Det fins ingen "rene genre" som kan identifiseres på en entydig måte. Et fast skjema for narrative tekster med kategorier som introduksjon/orientering, komplikasjon, evaluering og løsning, kan i beste fall ansees for en hypotese om en prototyp for en type tekster, men ikke noe mer.

Bortsett fra det er jeg imidlertid enig med opponenten: Superstrukturer må være relevant på en eller annen måte. Jeg vil likevel tro at et superstrukturelt studium vil kreve analyse av store tekstmengder, fortrinnsvis i maskinleselig form. Dette vil kunne bidra til å kaste lys over både resymeskrivingsfenomenet og genrefenomenet, og eventuelle forbindelser mellom dem.

Et vesentlig spørsmål for meg er om fenomener som "innledning", "beskrivelse", "historisk sekvens" og "polemisk fremstilling" kan sees på som konvensjonelle og formelle *uttrykks*størrelser. Ingen av disse begrepene synes å ha noen formell kodeegenskap i tekst, iallefall ikke egenskaper som nødvendigvis uttrykkes. Hvordan skal man da kunne få fatt i dem? Er ikke det nettopp gjennom lesing av teksten, forståelse av den, at man kan slutte seg til makrostrukturer? Hva blir det da igjen av skillet mellom makrostrukturer og superstrukturer?

Vi kan spørre oss i hvilken grad superstrukturer kan sies å være uttrykt i en tekst. Van Dijk nevner naturlige kandidater som kapitteloverskrifter, og visse standardformuleringer i tekster som "as far as...is concerned", "to sum up", etc).

Problemet er at en tekst, som sagt, ikke trenger å inneholde disse superstrukturene, og likevel være koherente, dvs ha forholdsvis klare makrostrukturer. Spørmålet er om begrepene "innledning", "beskrivelse", "historisk sekvens" og "polemisk fremstilling" i realiteten er makrostrukturer? De har i alle fall ikke noe entydig formelt uttrykk. Hvor er det superstrukturelle som disse kategoriene skal inngå i?

Kjersti Fløttum:
Hierarkiske relasjoner

Begrepet superstruktur leder en naturlig til begrepet hierarki. ØA har gjennomgått på en imponerende grundig måte forskjellige taksonomier og begrepshierarkier (se kap. 2) og peker på vanskene med å putte språklige uttrykk og deres innhold i klart

avgrensede båser. Jeg skal ikke gå nærmere inn på hans presentasjon av begrepshierarkier, men heller sette søkelyset på diskusjonen omkring hierarkiske forhold på et mer globalt tekstlig nivå (kap.5). Tekstlig informasjon er ordnet på forskjellige måter – både lineært (det direkte observerbare) og hierarkisk (indirekte observerbart eller ikke observerbart). ØA er naturlig nok opptatt av de hierarkiske relasjonene som finnes i en tekst. De må kartlegges for å komme frem til et resymé av teksten. I sin gjennomgang av det han kaller "rekonstruert tekstreduksjon", en reduksjon basert på en proposisjonsanalyse av originalteksten (se 5.2.2.1), opererer han med to hierarkiske nivåer, etablert gjennom over-, under- og sideordning. Disse sier noe om forholdet mellom proposisjoner. I analysen ser det ut til først og fremst å gjelde proposisjoner som følger etter hverandre, eller som befinner seg nært hverandre, i det lineære forløpet. Jeg stiller meg tvilende til om det er tilstrekkelig å operere med to hierarkiske nivåer for hele teksten, om all informasjon kan ordnes på to nivåer. Er det ikke slik at man må vurdere informasjonsverdien av større sekvenser i teksten opp mot hverandre, og operere med flere nivåer som igjen gir muligheten for mer eller mindre fullstendige eller lengre og kortere resyméer?

Øivin Andersen:
Min opponent stiller seg tvilende til om to hierarkiske nivåer er tilstrekkelig til å analysere hele teksten. Dette er jeg helt enig i. Flere nivåer burde ideelt sett ha vært etablert, og større sekvenser burde ha vært satt opp mot hverandre. En del av problemene forbundet med dette har jeg angitt på sidene 153–155 i avhandlingen. Hierarkietablering støter raskt på tolkingsproblemer. Dette fikk jeg til fulle erfare da jeg prøvde å operere med 5 hierarkier i reduksjonsanalysen. Dette måtte jeg fort oppgi. Hovedgrunnen til det er at anvendelsesbetingelsene for van Dijks makroregler er uklare. Derfor vil etableringen av hierarkier bli tentative og usikre. Usikkerheten øker desto flere nivåer man etablerer. Vi ville fort bevege oss ut i en kvikksand av mulige alternativer, og det empiriske grunnlaget ville svikte i så stor grad at testen ville bli for "løs i fisken". Jeg synes det var vanskelig nok å holde seg i tilstrekkelig kort avstand fra det empiriske med to nivåer (som også er usikre). Dette viser jo også nødvendigheten av å eksplisitere bruksbetingelsene for reglene, og å lete etter signaler, også på det lokale tekstnivå, som man kan "hekte" over- og underordningsrelasjonene på.

Problemet er at disse signalene slett ikke alltid fins, selv om vi likevel "føler" at de er der. Man kan derfor se på proposisjonsanalysen som en nødvendig eksplikering av denne intuisjonen.

Kjersti Fløttum:
ØA sier videre at de overordnede proposisjonene er viktigere eller mer relevante enn de underordnede, mens de sideordnede har samme viktighet. Han sier selv at relasjoner som "viktigere enn", "mindre viktig enn" og "like viktig som" ikke er definert (se note s. 153). Men i sin omtale av implikasjonsforhold og hva som kan være underordnet og dermed strykes i en tekst, nevner ØA signaler som underordningskonjunksjoner, adverb og typografiske tegn som kolon (s. 162–163). Dersom det finnes tilstrekkelig av slike signaler, som angir

hierarkiske forhold, og som kan observeres i overflateteksten, fristes man til å stille spørsmål ved nødvendigheten av den arbeidskrevende proposisjonsanalysen som grunnlag for tekstreduksjonen. I sin ytterste konsekvens kan man slik stille spørsmål ved brukbarheten av van Dijks analysemetode i det hele tatt, ikke minst etter ØAs egne innvendinger mot van Dijks teori. Vil doktoranden kommentere dette?

Øivin Andersen:
Opponenten ønsker kommentar til spørsmålet om brukbarheten av van Dijks analysemetode i mitt prosjekt. Her kan det være på sin plass å skille mellom teori og metode.

Den konklusjonen jeg kommer frem til, er at *metoden* ikke er brukbar i sin foreliggende form. Grunnen er at det hefter alt for store usikkerhetsmomenter til de ulike stadiene i reduksjonsprosessen. Enda verre er det at usikkerheten øker for hvert stadium, fordi stadiene bygger på hverandre. Dermed blir usikkerhetsfaktorene bare større og større.

Når det gjelder selve grunntankene i van Dijks *teori*, tror jeg imidlertid at han er på rett spor. Resymeer av tekster føler vi intuitivt har noe å gjøre med komprimering av en tekst, og dermed med informasjonsreduksjon og siling av uviktig informasjon fra viktig informasjon. Hva som er viktig i en tekst er derimot et spørsmål vi ikke kan behandle som et postulat. Det må også søkes eksplikert. Underordningssignaler som konjunksjoner, adverb og typografiske tegn er langt fra tilstrekkelig. Mitt forslag i avhandlingen er å kople skillet mellom viktig og uviktig informasjon til den aktuelle og meget omdiskuterte relevansteorien til Sperber/Wilson. Hvis begrepet "relevans" lar seg utkrystalisere på en eller annen måte, må det være mulig å finne forholdet mellom begrepene "viktig informasjon" og "relevant informasjon". I så fall burde det være mulig å bygge videre på van Dijks tanker om dette.

Kjersti Fløttum:
For å unngå intuitive vurderinger av hvorfor resymører stryker noe og beholder noe, er det viktig å bestrebe seg på å finne eksplisitte signaler i teksten som angir hierarkiske forhold, eller rett og slett den tekstlige informasjons verdi. ØA nærmer seg en slik verdisetting i sin tema-rema-analyse, hvor han peker på et temas frekvens og plass som mulige vektingsfaktorer (se s. 163). Dette virker interessant, og jeg vil stille et spørsmål knyttet til faktoren plass. ØA sier at jo mer integrert et tema er i et semantisk nettverk, eller jo større plass det har der, jo viktigere eller mer relevant er det for teksten som helhet. En slik analyse sier han er vanskelig å gjennomføre praktisk for en hel tekst. Men det er vel også et annet forhold som har med plass å gjøre som kunne være relevant her, og som det er mindre komplisert å angripe rent praktisk. Jeg tenker på informasjonens observerbare plass i teksten. Rachel Giora har gjennomført interessante studier omkring informasjonsgrad eller informasjonsverdi i tekst. Hun setter informasjonsverdi i relasjon til informasjonens plass i teksten, for eksempel i begynnelse eller slutt (se bl.a. Giora 1983 og 1988). Har ØA vært inne på å se etter en eventuell sammenheng mellom hierarki og plassering tidlig eller sent i teksten, og videre, tidlig eller sent innenfor et avsnitt?

Øivin Andersen:
Når det gjelder Gioras studier av tekstinformasjonsverdi er det klart at de hører med til en av flere naturlige videreføringer av mitt prosjekt. Jeg vil derfor takke opponenten for disse referansene.

Kjersti Fløttum:
Resymeets form

ØA gir som nevnt resyméet stor plass i sin avhandling. Og hans gjennomgang av de forskjellige prosesser, både kognitive og lingvistiske, som hører med i aktiviteten resymering, er grundig og velfundert. Jeg savner imidlertid en definisjon eller en presisering av hva produktet av resymeringsprosessen egentlig er, nemlig resyméet. Tradisjonelt og populært tenker man på et resymé av en tekst som en syntese av teksten, hvor det viktigste innholdet, eller det essensielle, er bevart. Men hva slags form har denne syntesen? Dette kan presiseres blant annet ved å gå til resymétypologien og til faktoren likhetsgrad med originalteksten.

Når det gjelder resymétypologier er det gjort en del forsøk på å få klarhet i alle typer resyméer som finnes, ikke minst for å rydde opp i alle termene som betegner tekstreduksjon. Jeg skal ikke gå inn på dette her, men vil henvise doktoranden til f.eks. Réginc Pouzet som i 1981 laget en nyttig resymétypologi. Hun bruker blant annet kriterier som repetisjon av uttrykk fra originalteksten i resyméet og distanse til originalteksten når resymøren er en annen en originaltekstens forfatter (et eksempel på slik distanse kan være overgangen fra direkte til indirekte tale) (se Pouzet 1981). Siden ØA er særlig opptatt av resymétypen abstract, kunne det kanskje være nyttig å se nærmere på håndbøker av typen *The Art of Abstracting* (Cremmings 1982). Det er tekst av den type ØA har som studieobjekt Cremmings er spesielt opptatt av: fagteksten. Han karakteriserer blant annet den vitenskapelige fagteksten ved å si at den vanligvis består av følgende deler: 1) mål, 2) metode/analyse, 3) resultater/ diskusjon og 4) konklusjon. Dette er en vanlig akseptert form for vitenskapelige tekster som blant annet brukes som norm i forskjellige tidsskrifter. Videre nevner Cremmings skillet mellom det som vanligvis kalles "indicative" og "informative abstracts". Det første består som regel av et resymé av de to første delene, mens det siste inkluderer alle de fire delene. Har doktoranden gjort seg opp noen tanker mht slike presiseringer av de resyméer han arbeider med?

Øivin Andersen:
Min opponent etterlyser en definisjon og en mer fyldestgjørende gjennomgang av resymeet som produkt. Jeg er enig i at dette temaet er for lite behandlet i avhandlingen. Når det gjelder likheter og ulikheter har jeg likevel nevnt at det er adskillig mer lineær likhet mellom informant 1's resyme og utgangsteksten enn mellom informant 2's resyme og utgangsteksten. Mitt forslag til forklaring på dette fenomenet er ikke særlig originalt: Informant 1 har sannsynligvis hatt teksten foran seg hele tiden mens han laget resymeet, mens informant 2 har lest gjennom teksten et par ganger, lagt den vekk, og skrevet resymeet uten å se mer på utgangsteksten, dvs en slags "gjenfortelling".

Opponenten trekker i denne forbindelse frem resymetypologien, og henviser til Pouzets resymetypologi og Cremmings håndbok *The Art of Abstracting*. Da kommer vi straks inn på det normative aspektet ved fagtekster. Dette er klart relevant for resymeproblematikken i kontekst av informasjonsgjenfinning. Jeg er sikker på at en studie av mine resymeer i lys av disse forfatterne ville være både nyttig og fruktbart.

Kjersti Fløttum:
Jeg vil også gjerne komme inn på resyméets form når det gjelder likhet eller ulikhet med originalteksten. "Likhet"/"ulikhet" er vage begrep som må presiseres. Det kan dreie seg om mange typer likhet eller ulikhet, og flere spørsmål kan stilles:
1) Presenterer resyméet informasjonen i samme *rekkefølge* som originalteksten (lineær likhet/ulikhet)?
2) Hvor stor er ulikheten mht tekstens *lengde*? Hvor mye kortere er resyméet enn originalteksten? Resyméet skal pr. definisjon være kortere, og i enkelte sammenhenger er lengden fastsatt etter bestemte normer.(Grad av ulikhet i lengde.)
3) Er det identitet mellom orginalforfatters og resyméforfatters utsagnsstånsted (synsvinkel), eller distanserer resymøren seg fra originalforfatter, (dette er selvfølgelig bare relevant i de tilfeller resymør er forskjellig fra originalforfatter)? Spørsmålet er særlig interessant mht *objektivitet*. Er resymøren objektiv og tro mot originalteksten, og dersom det er slik, er det ønskelig? (Likhet/ulikhet i synsvinkel.)
4) Er det tilføyd noe i resyméet som ikke kan spores tilbake til originalteksten? (Likhet/ulikhet i innhold.)

Dette er noen av de spørsmål som må stilles når man skal presisere og definere resyméets form. Jeg vil spørre doktoranden hvorfor han, bortsett fra noen kommentarer om linearitet (s. 159–160), i så liten grad har gått inn på slike spørsmål?

Øivin Andersen:
For meg synes det sannsynlig at lineær likhet og ulikhet har sammenheng med likhet og ulikhet i resymørenes synsvinkel. Ulike resymeer av samme utgangstekst kan sees på som ulike innfallsvinkler til en og samme tekst. Da er vi straks inne på tolkningsaspekter av tekster, og vi får problemstillinger som likner dem man er opptatt av i oversettelsesteori: Hvor går grensen mellom "ren "oversettelse, en tolkning, en presisering og en depresisering av en tekstpassasje. I resymeskrivingen finner vi noe av de samme fenomenene. I mitt materiale fins det også eksempler på presiseringer i resymeene, noe som man ikke skulle forvente i utgangspunktet, mens passasjer som jeg oppfattet som "viktige" ikke var tatt med i det ene resymeet, men kun i det andre.

Dette illustrerer vel det subjektive aspektet ved tekster, selv fagtekster. Hvis man skal drive med teksttypologiske undersøkelser over resymeer må man nok ha et adskillig større korpus å basere forskningen på enn mitt ytterst nødtørftige materiale. En viktig problemstilling i min avhandling var å få klarhet i i hvor stor grad van Dijks reduksjonsteori er anvendbar som automatisk resymør i gjenfinningssammenheng. Da er man etter mitt skjønn nødt til å gå i dybden på enkelte tekster snarere enn å legge opp et bredt empirisk studie av fenomenet.

Kjersti Fløttum:
Forhold som er knyttet til resyméets form er likeledes viktige i en testsammenheng med informanter. Jeg vil derfor gjerne at ØA gjør rede for hva slags instrukser informantene hans fikk. (Slike instrukser er vel også viktige for maskin-resymøren?) Var den eneste instruksen "at de skulle komprimere den (teksten) slik at "det viktigste" innholdet var med i resyméene, mens "uviktige" detaljer skulle utelates" (s. 142)? Fikk informantene f.eks. ikke vite at man normalt ikke tillater ordrett gjengivelse fra originalteksten i IOD-sammenhenger, som ØA sier s. 160?

Et annet forhold som er viktig når det gjelder både å gi instrukser til informanter og å forklare forskjeller mellom informanters resyméer er om de har teksten foran seg eller ikke når de resymerer. Når ØA påpeker forskjellig rekkefølge av den presenterte informasjonen i de to autentiske resyméene, viser han til at dette "kan muligens forklares ved at informant 1 har hatt teksten foran seg hele tiden mens han laget resyméet, mens informant 2 har lest gjennom teksten et par ganger, lagt den vekk og skrevet resyméet uten å se mer på utgangsteksten" (s. 160). Det kan stilles en del metodiske spørsmål til dette. Resymering basert på hukommelse minner nemlig om psykologenes forståelses- og hukommelsestester, hvor også faktorer som korttids- og langtidsminne spiller en viktig rolle. Er det heldig å blande slike forhold inn, på en ukontrollert måte, i en primært lingvistisk analyse og la de influere på resyméets form?

Øivin Andersen:
Min opponent ønsker å få vite hvilke instrukser mine informanter fikk. Mine informanter fikk ikke vite at ordrett gjengivelse av originalteksten ikke er tillatt i iod. Her er vi vet et viktig punkt. Fagområdet informasjon og dokumentasjon (iod) er i likhet med terminologilæren en normativt orientert disiplin. Iod lager instrukser for skriving av resymeer som ansees for å være fordelaktige i gjenfinningssammenheng. Men, som jeg også nevner i kapittel 2 i avhandlingen, er det ikke mulig å være normativ hvis man ikke først er deskriptiv (og i størst mulig grad også forklarende). Mitt mål er å si noe om hva som faktisk skjer ved resymeskriving (deskriptivt), og teste dette mot en teori som prøver å modellere nettopp dette. Ut fra det prøver jeg så å etablere generelle hypoteser om menneskets språklige og kognitive evner (det forklaringsmessige).

Normering av tekster må etter mitt syn også basere seg på det man vet om dette, ikke bare ta praktiske hensyn til hva som er effektivt i informasjonsgjenfinningssammenheng.

Dette leder opp til min opponents tvil om det er riktig å blande inn kognitivt psykologiske faktorer i analyse av resymeets form. Det kan knyttes flere kommentarer til dette. For det første legger van Dijks egen teori om makrostrukturer seg nært opp til teorier om forståelse, hukommelse og gjenfinning, og hevder at hans makrostrukturteori må sees i lys av alle disse begrepene. Hans teori er derfor sterkt psykologisk orientert. Dette er også i tråd med den moderne lingvistiske tekstteori og leksikonteori. Det semantiske studiet innenfor disse domenene av lingvistikken er også sterkt kognitivt psykologisk orientert. George Lakoffs bok *Women, fire and dangerous things*, er et klart eksempel

på dette. Den moderne tekstsemantikken bærer da også betegnelsen "kognitiv semantikk".

Det er etter mitt skjønn ikke til å komme utenom det kunnskapspsykologiske elementet i vurderingen av resymeer. Prosess og produkt er jo to sider av samme mynt. Jeg er ikke sikker på hvor mye som kan forklares ved utelukkende å holde seg til en "lingvistisk" analyse av resymeer. Da reiser spørsmålet seg om hvor grensen mellom lingvistisk semantikk og psykologi går. Straks man stiller spørsmål om hvorfor resyme *a* er forskjellig fra resyme *b*, melder psykologiske aspekter seg som en naturlig forklaringskilde. Men bortsett fra det er jeg enig i at jeg ikke har klart å bringe det psykologiske aspektet inn på en kontrollert måte. Det er forøvrig en kritikk som kan gå videre til blant annet van Dijks makrostrukturteori, og kanskje også til den kognitive semantikken generelt.

Kjersti Fløttum:
Van Dijks makroregler

Jeg vil nå se nærmere på ØAs presentasjon og vurdering av van Dijks makroregler. Dette er regler som presiserer forbindelsen mellom tekstens lokale og globale nivå ved hjelp av en oppstilling av de semantisk-logiske proposisjoner som teksten bygger på. Ved å anvende reglene kan man komme frem til såkalte makroproposisjoner som igjen kan konkretiseres som resymé av teksten.

Jeg tror vi er mange som er lykkelige over ØAs grundige gjennomgang av van Dijks makrostrukturteori og makroregler. ØA har her gjort et svært verdifullt arbeid. Kritikk av van Dijks teori har vi møtt i flere sammenhenger, men ikke i en slik gjennomført form som hos ØA. Etter å ha gjennomgått store deler av teorien i detalj og sett på mulige anvendelser av makroreglene, konkluderer ØA med at van Dijks arbeid er særlig ufullstendig når det gjelder 1) notasjonssystemet i proposisjonsanalysen og 2) eksplisitering av forhold rundt regelanvendelsen, som f.eks. betingelser som må oppfylles for at reglene kan brukes. ØA er spesielt opptatt av å eksplisitere de scripts eller rammer som ligger bak regelanvendelsen. Han nøyer seg ikke med å påpeke manglene ved van Dijks teori, men foreslår hvordan reglene kan kompletteres ved selv å analysere en tekst og konstruere et resymé ut fra denne (se 5.2). Dette er avhandlingens høydepunkt, hvor ØA viser analytiske evner som gir konstruktive resultater. Det er her det virkelig spennende starter, og man skulle derfor ønske at denne analysedelen var gitt større plass. F.eks. hadde det vært en stor fordel om ØA hadde gått nærmere inn på konkrete eksempler hvor originaltekst og resymé ble direkte sammenlignet. Så vidt jeg kan se er det kun ett eksempel hvor dette skjer (s. 154–155). Denne delen ville også blitt mer interessant dersom det hadde vært angitt hvilke regler som ligger til grunn for hver enkelt makroproposisjon.

Jeg vil rette oppmerksomheten mot en bestemt makroregel: zero. Når det gjelder fenomenet "ordrett gjengivelse", er zero-regelen interessant. Denne regelen sier at visse mikroproposisjoner i en tekst forblir intakte på makronivå (se s. 125). Med andre ord, informasjon gjengis mer eller mindre direkte i resyméet.

Det er riktig som ØA sier at van Dijk ikke gir noen eksplisitt formulering av regelen. Ikke desto mindre synes den viktig i resymering. Dersom en ser nøyere på ØAs rekonstruerte resymé (vedlegg 3a) og sammenligner det med originalteksten ("The Oboe", vedlegg 1), er det iøynefallende hvor stor likhet det er mellom uttrykk og setninger i resyméet og de tilsvarende i originalteksten. Selv om makroreglene ikke kan anvendes direkte på en tekst uten å gå via en proposisjonsanalyse, er fenomenet direkte gjengivelse tydelig nok i ØAs eksempel på konstruert tekstreduksjon. I mange tilfeller ligger det selvfølgelig generaliserings- og konstruksjonsprosesser under det observerbare resultatet i resyméet, dvs den eller de sekvenser som gir inntrykk av å være direkte gjengivelse av originalteksten. Men det forholder seg vel ikke alltid slik? Teoretisk sett er zero-regelen etter min oppfatning like interessant som de andre, ikke minst når det gjelder de betingelser som ligger under anvendelsen av den. Hvorfor har ikke ØA gått nærmere inn på denne regelen?

Øivin Andersen:
Jeg er enig i at zero-regelen er viktig. Van Dijk har valgt å definere regelen negativt, dvs. en "default"-regel som anvendes når de andre reduksjonsreglene ikke kan anvendes.

Fordi bruksbetingelsene for de andre reglene ikke formuleres klart nok, vil det denotative innholdet i zero-regelen tømmes for innhold. Dette er en stor svakhet hos van Dijk, fordi zero-regelen kunne ha fungert som en tilleggssjekk for anvendelsen av de andre reglene. Det er den som skal sikre at det nettopp er makroproposisjonene som skal overføres fra mikrotekstbasen til makrotekstbasen.

Hvis man ser på de autentiske resymeene, finner man, som Fløttum påpeker, mye direkte gjengivelse. I enkelte tilfeller vil dette angi at resymøren har tolket en gitt passasje i utgangsteksten som forfatterens egen oppsummering eller generalisering av noe forutgående. Dette ville være et typisk tilfelle hvor zero-regelen ville komme til anvendelse. Men hva er det som setter resymøren i stand til å oppfatte en gitt passasje som en oppsummering eller generalisering? Er det visse observerbare egenskaper ved denne passasjen, som for eksempel bruk av mer generelle ord og vendinger enn passasjen forut, eller bruk av andre makrostrukturelle signaler av den typen vi allerede har omtalt?

Van Dijk sier omtrent ingenting om dette, og jeg er enig i at man kunne med fordel ha sett nærmere på fenomenene som denne regelen er ment å fange opp.

Kjersti Fløttum:
Fagspråk og fagspråksformidling

Det siste punktet jeg vil ta opp, er av generell karakter og på en måte knyttet til avhandlingen i sin helhet. Det dreier seg om ØAs syn på fagspråk og formidling på fagspråk. Hans syn kan for meg, ikke-spesialist i fagspråk, virke noe kategorisk og til dels mekanisk. I sin gjennomgang av fagspråksteorier og i forsøkene på å definere fagspråk, sier han at fagspråk "har mange trekk fra kunstige språk (...): Kunstige språk brukes for å beskrive eller klassifisere, ikke vekke følelser eller skape sosial kontakt" (s. 19). I forlengelsen av dette hevder ØA at fagspråksformidling først og fremst er "informativ" (s. 102), og at man kan forvente at mye av informasjonsoverføringen i fagtekster er eksplisitt (s. 133). Dette er det ikke vanskelig å være enig i, men man undres likevel om fagtekster ikke kan være noe mer. I denne sammenheng blir det interessant å trekke inn en artikkel av Hanne Prætorius og Henning Nølke (Prætorius og Nølke 1989). De setter spørsmålstegn ved den oppfatning at fagspråklige tekster alltid tilstreber en objektiv og nøytral stil som "sendes i mono" (ibid.:63) og at stilstudier bare har interesse for såkalte allmennspråklige tekster. Artikkelen er delvis bygget på Hanne Prætorius' avhandling "Teksttyper, stil og stillag i fagsprog" fra 1989. I sin analyse av økonomiske tekster viser hun hvordan tilstedeværelse av avsender og mottaker i teksten spiller en viktig rolle (hun knytter stilbegrepet til kommunikasjonspartnernes spor i teksten). Hun kan slik snakke om flere spor eller stemmer som kommer til orde i teksten, og trekker derfor inn polyfonibegrepet (fra Bakhtin, videreutviklet lingvistisk av O.Ducrot og H.Nølke).

Hvordan ser ØA på dette? Kan formidling via fagspråk være noe mer og annet enn nøytral, objektiv og "likefrem"? Eller bør slik formidling alltid være "ren", dvs økonomisk og entydig og uten emotive innslag og stilistisk-retoriske virkemidler?

Øivin Andersen:
Jeg mener selvfølgelig ikke at formidling via fagspråk må være nøytral, objektiv og likefrem. Som jeg sier i avhandlingens kapittel 1 er det ikke noen skarp grense mellom fagspråk og allmennspråk. Dermed er det heller ikke noen klar grense mellom fagtekster og allmenntekster.

Som Kalverkämper understreker fins det utallige blandingsformer med ulik grad av fagspråklig innslag i alle tekstgenre.

Følgelig må vi operere med "grader" av faglighet" i tekster generelt. I den forbindelse kan det være fruktbart å anvende den moderne prototypiteorien: De mest prototypiske fagtekster er vitenskapelige tekster som befinner seg i forskningsfronten. Disse er typisk karakterisert ved høyt presisjonsnivå, ofte tilstedeværelse av mange formalismer (dette varierer selvsagt fra fagområde til fagområde), og økonomisk, nødtørftig stil. Men det forhindrer ikke at man kan finne andre tekstformer innenfor samme kontekst. Det er ingenting prinsipielt i veien for å skrive en avhandling på rim, eller å fremstille et saksforhold på en humoristisk måte. Poenget er at slike tekstformer ikke kan sies å være de dominerende eller prototypiske innenfor denne konteksten.

De prototypene vi omtaler her er jo bare normer. De kan, som kjent, heldigvis brytes når man finner det hensiktsmessig. Fagspråklige tekster er jo også tekster som deler egenskaper med andre typer tekster, og den stilistiske kreativitet og fleksibilitet det medfører, er heldigvis også et tilgjengelig potensiale for den fagspråklige forfatter.

Kjersti Fløttum:
Sluttord

Jeg vil nå avslutte min opposisjon og takke doktoranden for den store innsats han har nedlagt i arbeidet med

sin avhandling. Lesningen av avhandlingen har vært svært interessant og ansporende, og ØAs arbeid vil være et viktig grunnlag for videre studier i tekstlingvistikk såvel som innenfor informasjon og dokumentasjon. Vi er mange som vil nyte godt av denne avhandlingen i senere diskusjoner omkring tekstreduksjon.

Jeg ønsker helt til slutt å antyde noen områder jeg kunne ønske meg en oppfølging av i ØAs videre arbeid:

1) Videreføring og etterprøving av ØAs egen analysemetode, som er basert på utfyllinger og presiseringer av van Dijks teori, med konkrete tekst- og tekstforkortingseksempler.

2) Fagtekstens superstruktur og den eventuelle mulighet superstrukturen gir til å hierarkisere informasjon.

3) Informasjonens plassering i teksten i forhold til dens verdi (som viktig, mindre viktig og uviktig).

Jeg vil med dette ønske ØA lykke til videre og ser frem til fortsettelsen av det arbeid han nå er i gang med.

Referanser

Cremmings, Edward T. 1982, *The Art of Abstracting*, Philadelphia: ISI Press

Dijk, Teun A.van 1980, *Macrostructures*, Hillsdale:LEA

Fløttum, Kjersti 1990, *La nature du résumé scolaire*. Analyse formelle et informative. Oslo/Paris: Solum/Didier Erudition

Giora, Rachel 1983, "Segmentation and segment cohesion: On the thematic organisation of the text." In: *TEXT* 3(2):155–181, Amsterdam:Mouton

Giora, Rachel 1988, "On the informativeness requirement". In: *Journal of pragmatics* 12:547–565, North Holland:Elsevier Science Publ.

Kalverkämper, Hartwig 1980, "Die Aksiomatik der Fachsprachenforschung". In: *Fachsprache 1*.

Kalverkämper, Hartwig 1982, "Fachsprache und Textsorten". In: *Proceedings of the 3rd European Symposium on LSP*. Copenhagen: "Pragmatics and LSP". Chicago. Univ. of Chicago Press, Ltd.

Lakoff, George 1987, *Women, Fire, and Dangerous Things. What Categories Reval about the Mind.*

Pouzet, Régine 1981, "La contraction de texte – typologie." In: *Condenser* 2:5–18, Clermont-Ferrand: CILN

Prætorius, Hanne og Nølke, Henning 1989, "Økonomisk sprog i stereo: En studie i polyfoni og stil". In: *ARK* 50:63–91, Handelshøjskolen i København

Adressane til forfattarane:
Øivin Andersen
Universitetet i Bergen
Institutt for fonetikk og lingvistikk
Sydnesplass 9
5007 Bergen-Univ.

Kjersti Fløttum
Høgskolesenteret i Rogaland
Postboks 2557 Ullandshaug
4004 Stavanger